

HIVATALOS BÍRÁLAT
PROF. DR. DEÁK DÁNIEL
ALKOTMÁNY ÉS ADÓJOG

című

AKADÉMIAI DOKTORI ÉRTEKEZÉSÉRŐL

A Bírálatot egy személyes történettel kell kezdenem. Amikor az asztalomon rápillantottam a frissen érkezett, jókora küldeményre, jóleső, várakozásteljes izgalom lett úrrá rajtam: azt gondoltam, hogy valamelyik régóta várt publikációm szerzői példányai érkeztek meg. Miután magamhoz tértem az 595 oldalas kötet garagntuai, lenyűgöző és egyben elrettentő mérete, és címe okozta sokkból, először arra gondoltam, hogy itt valami tévedés lehet, hogy előzetes egyeztetés nélkül adótémában hivatalos felkérést kaptam. Az jutott eszembe, amikor néhány hónapja Flensburgban egy kisebbségi jogi konferencián Filippo Dami, a siennai jogi kar adójogász professzora azzal kezdte előadását, hogy kicsit meglepte a felkérés, leginkább arra tudott gondolni, hogy Olaszországban nemcsak az adójogászok, de az adófizetők is kisebbségbe tartoznak. Én ezzel fordított helyzetben érzem magam: alkotmányjogászként érdeklődéssel vettem végül ugyan kezembe a könyvet, de előre kell bocsátanom, hogy az adójog területén olyannyira kevés ismerettel és szakmai előtanulmánnyal rendelkezem, hogy egy előzetes egyeztetés során visszautasítottam volna a megkeresést, ám a szerző személye és szakmai életútja iránt érzett tiszteletből elfogadtam a felkérést, és az illetékes doktori bizottság abbéli meggyőződését, hogy e feladatra alkalmasnak talál.

Elsőként szeretném rögzíteni, hogy a rendkívül gazdag, többnyelvű, széleskörű szakirodalmi feldolgozást magába foglaló; az alkotmánybíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Bíróság joggyakorlatának értő elemzését nyújtó; a jogelmélet területén új tudományos eredményeket bemutató; arányos szerkezetben 600 könyvoldal terjedelmű, szintetizáló munkát alkalmasnak találom az MTA doktora cím odaítélésére, és ennek megfelelően a nyilvános vitára bocsájtásra. Az értekezés hiteles adatokat és meggyőzően érvelt téziseket tartalmaz, és interdiszciplináris, társadalomtudományi és jogtudományi eszközökkel átfogóan mutatja be az adójog, és az adóztatás összetett jogi és társadalmi jelenségét. Az értekezés alkotmányjogi, nemzetközi jogi, nemzetközi magánjogi, polgári jogi, pénzügyi jogi, büntető jogi, közigazgatási jogi érveket elegyít a jogelmélet és a politika- és közgazdaságtudomány területére sorolható elemzésekkel.

Szerző meggyőzően érvel amellest, hogy az adóztatás olyan folyamat, amely az alkotmányjog tudománya szempontjából vizsgálható és vizsgálandó. Helyesen mutat rá, hogy ahhoz, hogy az adóztatás folyamata alkotmányosnak legyen tekinthető, meg kell felelni legalább a következő követelményeknek: adóztatni csak törvényben előre meghatározott, világos tényállás alapján lehet; az adóztatás nem lehet diszkriminatív, azaz nem alapulhat önkényes megkülönböztetésen; és az adóztatás nem lehet konfiskáló hatású, tehát az állam adóztatás révén megvalósuló beavatkozásának az adóztatás céljával arányos eszközök alkalmazásával kell végbemennie. Szerző rámutat a fizetőképesség elvének fontosságára, és leszögezi: az alkotmányos adójog központi eleme a horizontális és a vertikális méltányosság és igazságosság. Az előbbi Szerző értelmezésében azt jelenti, hogy az egymással szemben egyenlőként tételezhető adózókat az állam adóztató szerveinek azonos módon kell kezelnie, praktikus következménye pedig az, hogy az adóból finanszírozott közösségi szolgáltatás hasznából mindenki azonosan részesül. Az utóbbi pedig azt a követelményt, hogy azon adózókat, akik

élethelyzetükben különböznek egymástól, különböző módon kell adóztatni. (Ennek praktikus folyamánya a progresszív adózás.)

Ugyancsak fontos, alkotmányjogilag releváns kérdésként jegyzi Szerző az adózási semlegesség és a hatékony végrehajthatóság elveit. Az előbbi alatt azt érti, hogy az adóztatás a lehető legkisebb mértékben térítse el a versenygazdaság szereplőit gazdasági megfontolásaiktól, az utóbbi pedig azt is, hogy az adóztatás az adózók számára a lehető legkisebb terhet jelentse, és ténylegesen valósuljon meg jogaik védelme.

Az alábbiakban, a hivatalos bírálói feladatnak megfelelően, az értekezésként benyújtott monográfia szerkezetét követve, általános, és a szörszálhasogatásig menően konkrét értékelő és kritikai megjegyzéseket, valamint kitekintő felvetéseket és kérdéseket fogalmazok meg.

1. Bevezetés

1. Elsőként, pikírt apróságként: a könyv első és hátsó borítóján egyaránt szereplő, az Oliver Wendell Holmes, Jr.-tól vett idézet fordítás esetében a főmondat és az alárendelt mondat szintaktikailag nincs összhangban, ráadásul a forrás nem volt „főbíró”, csak kb. két hónapig megbízott elnöke volt az amerikai legfelső bíróságnak.
2. A 15. oldalon Szerző arról beszél, hogy a 'közösségi intézményekbe vetett bizalom az elmúlt évtizedekben gyengült'. Óvatosan kérdezem, vajon korábban erős volt?
3. Általános szerkesztési problémának találok, és meglepő, hogy ezt a kiadó így hagyta megjelenni, hogy a lábjegyzetekben megszámlálhatatlanul sokszor, különböző nyelveken eredetiben szerepelnek a szövegek (magyar fordítás nélkül.)
4. Hasonlóan, az általános szerkesztési gyakorlatban a nem latin szövegeket át szokták írni. (Hogy ennek mennyi értelme van, az más lapra tartozik.)
5. Ugyancsak szerkesztési, stilisztikai megjegyzés, hogy még egy akadémiai értekezésben is sok a latin kifejezés, anélkül, hogy azokat Szerző kifejtené, vagy legalább lefordítaná. Ez már csak azért is szembeszökő, mert egyébként a könyv stílusa, noha nehéz, veretes fogalmakat, elméleteket tárgyal, érthető és olvasmányos; oktatási célra is jó szívvel ajánlható.
6. Igazságtalan ilyet számon kérni, de én örömmel olvastam volna egy akár mégoly rövid adóztatás-történeti bevezetést e fejezet elején (ha már pl. a 32. lábjegyzet egészen a római jogig visszaugrik), amelyet követően, talán célszerűbb lett volna a szöveg elején elhelyezni az adóztató hatalomról szóló, feszes szerkezetben remekül megírt a 38. oldalon és környékén olvasható részt.
7. A 32. oldalon Adam Smith adózási maximái közül Szerző a „fairness” tekintetében a 'méltányos' kifejezést használja. Kérdésem, hogy e szónak a sok esetben használt másik, és jelentősen különböző értelmű 'tisztességes'-értelmezése nem lenne-e helyénvalóbb, különös tekintettel az ezt követő, a tisztességes eljárásra vonatkozó elemzésre?
8. Helyesen hangsúlyozza Szerző az adójog alkotmányosítása kapcsán (33. oldal), hogy a büntetőjog után e jogterületen a legnagyobb az állami beavatkozás a polgárok életébe. Ugyancsak meggyőzően érvel az alkotmányos adójog azon fő tétele mellett (például a 40. oldalon), miszerint az adóteher kirovásának és egyenlőségének követelménye egyaránt megjelenik a közteherviselés elvében. E tétel korántsem magától értetődő ugyanis. A gazdasági alkotmányosság és az alkotmányos adójog számos premisszája

nem igényel különösebb magyarázatot. Ilyen a legalitás; a gazdasági szabadság; az, hogy az adó nem alapulhat jövedelemszerző képességen, csak ténylegesen megszerzett jövedelmen; és a 'nincs adó képviselő nélkül'-elv (amely amellett, hogy alkotmányos választási rendszert kíván, nemcsak a parancsuralmi gazdaságot, a központi tervirányításos gazdaságot, de a pusztán szabadversenyes kapitalizmust sem tűri meg.) Ezzel szemben az adójogi egyenlő elbánás elve ennél bonyolultabb, hiszen a szubsztantív igazságosság bizonyos értékválasztást, egyfajta „önkényességet” is nemhogy enged, hanem követel. Szerző tézise: az adózásnak arányosnak és egyenlőnek kell lennie. Nem vitatva Szerző álláspontját, fontosnak tartom ezen inherens ellentmondás hangsúlyozását. Hiszen, ahogy Szerző is írja: 'egyenlőket csak azonosan lehet adóztatni, de különböző helyzetben lévőket lehet másként', ebből viszont az következik, hogy miután az adójog a politika, de legalábbis a pénzügypolitika szolgálatlánya, a politika, adott esetben az alkotmányozó, meghatározhatja a közjó olyan fogalmát, amely bizonyos különbségeket tesz és eredményez. A Szerző által egyetemesnek tételezett azon alkotmányos elvek, mint a fiskális semlegesség vagy a disztribúció, az egyetemes társadalombiztosítás, kérdéses, hogy adott esetben egy alkotmányos identitás erejével megfogalmazott közpénz-politikai rendszerben is axiomatikusan validak-e. Ettől függetlenül igaza lehet Szerzőnek abban (pl. a 42. oldalon), hogy az átalányadóztatás és az alternatív minimumadók a jogbiztonságot és az egyenlőségeszményt (a jog előtti egyenlőséget) is kikezdi, és az adósemlegesség elve az egyenlőség alkotmányos eszméjét jelenti. Ugyancsak helyesen mutat rá a korrektív adóztatás elvi problémáira (hiszen itt a cél nem állami bevétel, hanem piaci magatartás befolyásolása.)

9. Az elvi alapok lefektetését követően Szerző a könyv több fejezetében visszatérően szól az instrumentális racionalizmus és a kapitalizmus legitimitási válságáról, és a 2010 utáni magyar alkotmányos, valamint gazdaság- és pénzügypolitikai történések fényében vizsgálja az adójogi alkotmányosság premisszáit.

Ez egyrészt módszertani és dogmatikai szempontból is helyes, ráadásul bátor dolog is. Rámutat, hogy a progresszív jövedelemadóztatásról 2010-ben lemondó magyar kormány unortodox gazdaság- és jogpolitikája csupán a horizontális méltányosságon alapuló politikát követi, azonban ez nem vezet jóra (ld. pl. a 16. oldalt): túl kevés polgár túl sok adót fizet, a nyugathoz képest csekély a gazdaságilag aktív népesség aránya, jelentős a feketegazdaság, az adóelkerülés és adókijátszás, feltűnőek a piaci hozzáférés hiányai, korlátozott a gazdasági verseny és a társadalmi nyilvánosság. Ráadásul az államhatalmat kiegészítő alternatív szerződés lehetséges formái közül már csak a korporációkat megtestesítő köztestületek és a hivatalosan elismert egyházak maradtak meg, és e hierarchikus társadalomszervezet a szolidaritás kifejlődésének akadálya, ahol leépülnek a közösségi gondoskodás intézményei. Nem kevesebbet állít, mint hogy a közösségi feladat finanszírozásból az állam kivonta magát, és a fizetőképesség elve (misperint a közösségi feladatok finanszírozásából mindenkinek tényleges teherbíró képességének megfelelően kell részt vállalni) nem élvez alkotmányos védelmet.

A könyv kiterjedt vissza-visszatérő kritikát fogalmaz meg az Orbán-kormányok jogállamiságot lebontó politikájának adójogi leképződésére vonatkozóan (lásd például a 21. oldalt): a rezsharc, az ágazati különadók (pl. a bank, az energia, a telekommunikációs szektorban vagy a gyógyszer-kereskedelemben), a konfiskáló adózás, és az adóamnesztia példáit hozva, és frappánsan rámutat az illiberális demokráciában az „adóztatás jogszerűségével való fordított arányosságra.”

Ezen, főleg a jogállamiságra vonatkozó, a state capture-re, a korrupcióra és az alkotmányos demokráciát érintő kritikai megállapításokra általánosan jellemző hiányosság ugyanakkor, hogy esszéisztikusak, és szemben a busásan lábjegyzetelt jogelméleti elemzésekkel, csak a legkritikább esetben tartalmazznak szakirodalmi hivatkozásokat vagy utalásokat nemzetközi szervezetek megállapításaira. Pedig Szerző a Velencei Bizottság, az Európai Parlament, nemzetközi civilszervezetek jelentéseiből bőven és könnyen szemezgethetett volna.

2. Az adózás szempontjából számba vehető alkotmányos vizsgálati elvek és megfontolások (az alkotmányos adójog dinamikája)

Az adójogi dinamikával foglalkozó fejezet az adójogi kötelezés környezetét, folyamatát és szerkezetét vizsgálja, különös tekintettel a fikcióképzés, az analógia és a kalkulatív racionalitás (pl. az adóköteles jövedelem, a jövedelemforrás, vagy az adójogi illetőség), továbbá a visszaható hatályú adótörvényhozás és az adójogi extraterritorialitás kérdéssire.

1. Az előzőhöz hasonlóan e fejezet is összeméri a magyar unortodox fiskális politikai- és joggyakorlatot a jogállamiság, jogegyenlőség és arányosság és a tisztességes eljárás elveivel. Fontos megállapítás például (a 78. oldalon), hogy az unortodox adópolitika a középosztályt hozza kedvező helyzetbe azzal, hogy a lineáris jövedelemadó nem sújtja a magasabb keresetűeket, és amíg a gazdaságpolitika a munkaképeseket helyzetbe hozza, a leszakadók elkerülik az állam figyelmét, a redisztributív igazságosság leértékelődik, és a kieső bevételeket az erősen degresszív közvetett adókkal és a külföldi nagytulajdon által uralt ágazati különadók révén pótolja

E fejezet sem szűkülöködik az Orbán-kormányok gazdaság-, szociál-, és jogállamiság-politikájának vitriolos kritikájában. Sajnos itt is meg kell ismételni a fentieket: noha a Tavares-jelentéstől kezdve a jogi- vagy politikatudományi szakma lassan könyvtárnyi irodalma rendelkezésre áll e témában, e kritikai megállapítások többnyire vitriolos, de esszéisztikus formában jelennek meg. E fejezetben alapvetően keveredik a politikai esszé, a gazdasági helyzetfelmérés és a jogelméleti elemzés. Ebből a legutóbbi a legkimunkáltabb.

2. E fejezet talán legfontosabb tézise, hogy az egyenlőség elve nemcsak alkotmányos érték, de rendszertani jelentőségű is, egyrészt egyéb alkalmazható alapjog hiányában, de a jogalkalmazás következetességét is megkívánja (58-59. oldal).

Különösen frappáns Szerző azon (a 61. oldalon tett) megállapítása, miszerint ha a fiskális semlegesség azt jelenti, hogy az adófizetők preferenciái nem változnak meg az adózás hatására, ez bizony szociológiailag üres állítás, mert nincs a valós történelemben olyan helyzet, amikor a polgárok a beavatkozás előtti állapotban lennének.

A fiskális populizmussal kapcsolatosan kritikai élel mutat rá, hogy itt mindig jogon túli és kívüli értékekre pl. hazafiságra, igazságosságra történik a hivatkozás. (63. oldal). Itt ismételten utalnom kell a fenti, az egyenlőségkonceptiókkal kapcsolatosan megfogalmazott (ellen)véleményemre, miszerint, ez igenis jogivá tehető, ahogy a magyar Alaptörvény megalkotói is tették, amennyiben ezek alkotmányos identitás formáját öltik.

3. A fejezet lenyűgözően részletgazdag és többnyelvű kimerítő szakirodalmi apparátussal és bőséges joganyag-feldolgozással operál.
4. Figyelemreméltó az arányosság elvéből levezetett konfiskáló adóztatási tilalom (67. oldal), bár megítélésem szerint a vagyonosodási eljárások során alkalmazott kötött bizonyítási rend esetében (67-68. oldal) az arányosság elvénél erősebb a tisztességes eljárás alkotmányos elvárására történő hivatkozás.
5. Apróság, de fontos megjegyezni, hogy megítélésem szerint a (106. oldalon) téves megdönthetetlen vélelemként hozni a fogantatás példáját (mert éppen a megdönthető vélelem esetként szoktuk emlegetni, ha például bizonyítható, hogy csak egy konkrét időpontban kerülhetett történhetett.) Hozzáteszem, a méhmagzat öröklését sem találok adekvát példának a fikcióra, ha egyáltalán az, hiszen az öröklési képesség egy jogi fogalom és nem objektíve valós vagy valótlan tény.
6. Talán a megfogalmazás félreérthető, de vitatható a 111. oldal azon állítás, miszerint a 'polgári társadalomban a gazdasági életet az érintettek maguk szervezik meg anélkül, hogy igényelnék vagy eltűrnék az állam tartós gazdasági jelenlétét': gondoljunk csak az állami megrendelésekre, az államra mint fogyasztóra, stb.
7. A 113. oldal táján, amikor az adójog és civiljog (mint az adójog másodlagos joga) összefüggéseit tárgyalja Szerző, felmerült bennem, hogy a munkajog (mint köztes közjogias jogág) elemzése nem lett volna hasonló elemzésre érdemes.
8. Rendkívül érdekes, ahogy Szerző a visszaható hatályú adóztatás kapcsán rámutat arra, hogy szemben a büntetőjoggal és a legtöbb egyéb jogterületen, ahol ez alapesetben csak abban az esetben tilalmazott, ha ettől az érintett hátrányosabb helyzetbe kerül, az adójogi amnesztia esetében ez is komoly alkotmányos, egyenlőségi problémákat okoz. (177. és 425.) oldal. Erről még nagy örömmel olvastam volna többet.
9. Apróság, de vitatható Szerző a 193. oldalon tett azon, ebben a formában sommás megállapítása, miszerint a multilaterális egyeztetések mögött hiányozna a jogalkotásra vonatkozó nemzetállami felhatalmazás.
10. További hiányosságként megemlíthető az Európai Unió Alapjogi Chartájára történő igen ritkás hivatkozás.
11. Felhasználóbarátabb lett volna a szöveg továbbá, ha a legalább a fontosabb jogeseteknél Szerző ismertette volna a tényállást.

3. Alkotmányos szempontból vizsgálható adózási részterületek (az alkotmányos adójog statikája)

1. Az adójogi statika keretében Szerző az adózás terén megmutatkozó jogérvényesítés és jogképződés zavarait vizsgálja, különös tekintettel a korrektív adók, konfiskáló hatású adók, az adóamnesztia, és az ágazati különadók kérdéseire. A jogállami alkotmányos adójog további próbái a vélelmezett adóköteles jövedelem és a vagyonebecslés, a bizonyítási teher kapcsán az adózói ellenbizonyítás és a kötött bizonyítás, a hallgatáshoz való jog, valamint a közigazgatási és büntetőjog adójogi összefonódásai.

Kiemelt figyelmet kap a magyar alkotmánybírászkodás költségvetési politikai, illetve adóügyekben megmutatkozó hatáskörcsorbítása, amikor az alkotmányossági felülvizsgálat az emberi méltóság elvont szempontjára szűkült (ami kizárja, hogy az egyenlőség, de akár tulajdonhoz vagy a szociális biztonsághoz való jog formájában konkretizálódjon), továbbá

kikerült a jog helyes működésének vizsgálati lehetősége. Szerző nem kevesebbet állít (pl. a 276-277. oldalon), mint hogy nem is várható, hogy megvalósuljon az adójogi törvényhozás hatásos alkotmányos felügyelete. Ez azzal a következménnyel is jár, teszi hozzá, hogy az emberi méltóság fogalmának korábbi komplex, szintetizált (véltetően erre gondolt Szerző, amikor szintetikus írt) értelmezésére sem lesz lehetőség.

2. A fejezet mélyreható alkotmánybírói és strasbourgi esetjog-áttekintést nyújt; a fejezet gyengeségeként csak a stílust lehet említeni. A precíz dogmatikai elemzések között fel-felbukkan egy-egy korábbról már megismert esszéisztikus formában fogalmazott bekezdés vagy oldal, illetve nem referált utalás (mint például a 239 oldalon a „napvilágot látott olyan elképzelés.”)
3. elvi megjegyzés: önmagában az uniós joggal való összeférhetetlenség még nem jelent önmagában alkotmányosság-kritériumbeli problémát; ez adódhat eltérő piaci gazdaságpolitikai irány preferálásából.

4. Az alapjogok érvényesülésének vizsgálata az adózásban (az adójogi gyakorlat alkotmányos próbája)

1. E fejezetben Szerző alapvetően folytatja az adójogi alkotmányosság általános elveinek a hazai jogpolitikán és gyakorlaton történő megmérettetését, konklúziója pedig az, hogy könnyűnek találta. Szerző megállapítja a közteherviselés fogalmának kiüresedését, mert a fizetőképesség elve nem válik aprópénzzé a jövedelemadóztatásból kivont progresszivitás okán. Ennek következtében, érvel, az „egyenlő elbánás elve ténylegesen csak a törvény előtti egyenlőség üres általánosságát jelenti, nem hozható azonban összefüggésbe a különböző fizetőképességgel bíró adózói csoportokkal. A közteherviselés magyar alkotmányos elve az igazságosságnak csak olyan felszíni rétegével hozható kapcsolatba, mint a kiigazító igazságosság, de az adózók személyi körülményeire irányuló vizsgálat, vagyis a disztributív igazságosság figyelmen kívül marad. A közteherviselés disztributív igazságosságtól megfosztott fogalma a szociális biztonság leértékeléséhez vezet, ugyanakkor paradox módon a közösségiség leértékelődése nem jár együtt az egyéni szabadságok felértékelésével. Az egyéni szabadságok értékét is lejjebb kell ugyanis szállítanunk, mivel az Alaptörvény preambuluma szerint a polgár méltóságának alapja az értékteremtő munka, azt viszont a politikailag szervezett közösség határozza meg, milyen munka minősíthető értékteremtőnek.” (445. oldal)
2. E fejezet is gazdag strasbourgi, luxemburgi, és Donáti utcai esetelemzést hoz, kiegészülve a nemzetközi gazdasági kapcsolatokat alakító puha jog értő vizsgálatával. Ez utóbbi írja Szerző, a globalizáció sajátos példája, mert eredendően a „gazdasági kapcsolatokban érdekelt személyek együttműködésének eredménye ... a szabályait és eljárásait egymáshoz közelítő államok egyetemes ... [kincse, amelynek], kidolgozásában nemcsak az államok vesznek részt, hanem ehhez az érintett polgárok és vállalkozásaik is... [hozzájárulnak azáltal], hogy az egymás között kialakított elvárásokat tárgyiasítják, és az adóhatóságokkal kötött megállapodások szakmai anyagát közkinccsé, követendő mintává teszik.”

5. Rendszerkritika (kitekintés az alkotmányos adójgból)

A könyv és az értekezés záró fejezete a társadalomtudományban művelt szerző szintetizáló és egyben kontextualizáló üzenete. Szimpátiával szól arról a nézetről, miszerint a pénz a kapitalista gazdaságban nem semleges, mert a felhalmozási-kincskepző funkció elnyomja a forgalmi eszköz-funkciót, torzítja az értékmérő funkciót és befolyásolja a fizetőeszköz-funkció alkalmazását is (565. oldal), valamint hogy a mikroszinten szerveződő közösségekben felmerülő közösségi feladatok finanszírozásához nincs is feltétlenül szükség adóztatásra, sőt az adótlánítás mint opció az önszabályozó piaci opciótól függetlenül is megfogalmazható. Mi több, az adógazdaság eleve magában hordja önmaga megszüntetésének, kiszervezésének lehetőségét. E gondolatmenet ugyan nem számol a globális kihívásokra adandó válaszokkal, de rámutat, hogy például a feltétel nélküli alapjövedelem mellett adó nélkül is működhet a disztributív igazságosság. Olvashatunk a civil gazdaságról mint a közösségépítés reziduális módjáról. Az adóztatással, írja (az 566. oldalon) az a baj, hogy torzítja a gazdasági döntéseket, mert olyan terheket rak a gazdaság szereplőire, amelyeknek közösségi szolgáltatásokban nyújtott ellenértéke nem nyilvánvaló, értelmezhető vagy igazságos a számukra.

Összefoglalóan elmondható, hogy Deák Dániel értekezése magas színvonalú interdiszciplináris és összehasonlító jogi munka, amely új és szintetizáló tudományos eredményeket tartalmaz, amelyek alkalmassá teszik az MTA doktora cím odaítélésére.

Miután ez is a bíráló feladata, az alábbi kérdésekkel fordulok Szerzőhöz:

1. A kézirat lezárása közel félévtizede történt. Hogyan foglalná össze az azóta eltelt időszak legfontosabb hazai és nemzetközi fejleményeit az adójogi elvek, gyakorlat és az alapjogok védelme kapcsán?
2. A 17. oldalon azt írja, hogy él az alkotmányos adójog kifejezéssel, de nem foglalkozik azzal, hogy létezik-e, illetve kifejleszhető-e annak dogmatikája. „A kifejezés munkaeszköz, gyakorlati megfontolás, mindössze annyit, hogy az adójognak van olyan rétege, ami alkotmányos szempontból értékelhető.” Ez magas labda az opponensnek, hiszen a könyv éppen, hogy, ha nem is erre felfűzött struktúrában, feszes fókusszal, de mégis ezt teszi. Tehát: hogyan vázolná az alkotmányos adójog doktrínáját?
3. Többször hivatkozik az alaptörvény, tulajdonképpen alkotmányos identitásként felfogható rendelkezéseire (például „workfare”); ez hogyan befolyásolhatja az adópolitika alkotmányosságát? Zárójelbe teheti-e az adóztatás egyenlőségének elvét, ha kifejezetten alkotmányos felhatalmazás alapján kezel különbözőként azonos szereplőket az állam?
4. A hátrányos megkülönböztetésnek több formája létezik: közvetlen, közvetett, társadalomtudományi fogalomként az intézményes diszkrimináció. Az adójog vonatkozásában hasznosak ezek a kategóriák? Mely esetekben értelmezhető az adókedvezmény fordított diszkriminációs/megerősítő intézkedésként? Létezhetnek legitim, a diszkrimináció fogalmához szorosan kapcsolódó kimentési alapok az adójogi alkotmányosságban? Létezhet az adójogi jogviszonnnyal tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű ok, adott esetben magában az alkotmányban?
5. Kapcsolódóan: létezhet a diszkrimináció formájaként értelmezett zaklatásnak releváns adójogi koncepciója (pl. büntetőadók, civiltörvény, „lex-Soros”)?

6. Sok szó esik a szolidaritás alkotmányos elvének adójogi leképződéséről. A számos tekintetben rokon fogalom, a 'lojalitás' értelmezhető-e az adójog dimenziójában?
7. Mi a releváns értelmezési tartománya a személyes adatok védelmének az adójogi alkotmányosságban?
8. Hogyan értelmezhető az adójogi alkotmányosságban a polgári engedhetlenség vagy valamilyen etikai/politikai alapú bojkott, tőke kivonás, adószankció stb.?
9. Mi a releváns értelmezési tartománya a terrorizmus vagy akár a szervezett bűnözés/pénzmosás elleni harc során életbe léptetett intézkedéseknek (listázás, zárolás) az adójogi alkotmányosságban (különös tekintettel a visszaható hatályú intézkedésekre, amikor az érintett szervezetek nem tudhatják, hogy a velük kapcsolatba kerülő gazdálkodó szervezetek szerepelnek valamely, adott esetben titkos listán)?
10. Miért evidens a konfiskáló adóztatást esetköreán túlmenően, hogy a szükségesség-arányosság teszt a releváns az adójogban és nem az ésszerűségi? (Írja is, hogy a magántulajdon korlátozásának/elvonásának az adóztatás egészen más formája, mint a kisajátítás.)
11. Releváns lehet a helyreállító igazságszolgáltatás filozófiája a megváltási díj, az alkalmi fizetési lehetőség, vagy akár az adóamnesztia kapcsán?
12. Releváns lehet a 'business and human rights' mint feltörekvő jogterület az adójogi alkotmányosság szempontjából? És ha igen, mely részterületei?
13. Megmagyarázná, hogy mire gondolt pontosan ebben a mondatban: „... a fogyasztani képes, de passzív és atomizált polgárok hajlamosak Misi Mókusként viselkedni...”?
14. Mit gondol arról, hogy az ígéretes alternatívaként megjelenő „shared economy” világvezető cégei éppen hogy adóelkerüléssel kapcsolatban kerülnek a talán legerősebb kritikák elé?
15. Mit gondol a kriptovaluták szerepéről az adójogi alkotmányosságban?
16. Sokat ír az adójog és a közigazgatási jog viszonyáról. Hogyan értékeli a hazai közigazgatási bíróság vesszőfutását az elmúlt években?
17. Összefér az alkotmányos adójoggal a NAV azon, felvállalt elve, hogy az állásfoglalásai nem kötelezőek magára nézve? (Ahogy erre például a Price Waterhouse elemzése is rámutat: https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/tcdr_survey_2015.pdf)

Ismét megismételve a fent leírtakat, Deák Dániel professzor értekezését alkalmasnak találom a nyilvános vitára, és érdemesnek az MTA doktora cím odaítélésére.

Budapest, 2020 január 17.

Pap András László
az MTA doktora, egyetemi tanár